

628*

حقوق بشر دوستانه در اسلام

www.ketab.ir

عبدالحکیم سلیمی

استادیار جامعة المصطفی العالمیة

انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی

۱۳۹۶

www.ketab.ir

سرشناسه	:	سلیمی، عبدالحکیم، ۱۳۴۴ -
عنوان و نام پدیدآور	:	حقوق بشر دوستانه در اسلام / عبدالحکیم سلیمی.
مشخصات نشر	:	قم: مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی، انتشارات، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری	:	۴۵۲ص.
فروست	:	مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)، ۱۱ حقیقت: ۳۸.
شابک	:	۹۷۸-۶۰۰-۴۴۴-۰۴۸-۶
وضعیت فهرست‌نویسی	:	فیا.
یادداشت	:	کتابنامه.
یادداشت	:	نمایه.
موضوع	:	حقوق بشر -- جنبه‌های مذهبی - اسلام.
موضوع	:	Human rights -- Religious aspects -- Islam
شناسه افزوده	:	مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)، انتشارات.
رده‌بندی کنگره	:	۶۶ح۸س BP/۱/۲۳۰
رده‌بندی دیویی	:	۴۸۳۴/۲۹۷
شماره کتاب‌شناسی ملی	:	۴۶۳۵۹۸۵

شماره ردیف ۱۲۷۸
شماره موضوعی حقوق-۳۸
۱۳۹۶-۰۳

■ حقوق بشر دوستانه در اسلام

- مؤلف: عبدالحکیم سلیمی
- ناشر: انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)
- چاپ: پایروس
- نوبت چاپ: اول
- تاریخ چاپ: بهار ۱۳۹۶
- قیمت: ۳۲۰۰۰ تومان

- دفتر مرکزی: قم، خیابان شهید، کوی ممتاز، پلاک ۳۸
- تلفن و نمابر: ۰۲۵-۲۷۷۴۲۳۲۶
- شعبه تهران: خیابان انقلاب، بین خیابان ۱۲ فروردین و شهید منیری جاوید، ساختمان شماره ۳۱۰، طبقه سوم، واحد ۱۱۲
- تلفن و نمابر: ۰۲۱-۶۶۴۶۶۱۲۱
- شعبه مؤسسه امام خمینی (ره): قم، بلوار امین، بلوار جمهوری اسلامی، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)
- تلفن: ۰۲۵-۳۲۱۱۳۶۲۹

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۴۴۴-۰۴۸-۶

کلیه حقوق برای ناشر محفوظ است

www.ketab.ir

فهرست مطالب

۱۵	مقدمهٔ معاونت پژوهش
۱۹	مقدمه

بخش اول: کلیات فصل نخست: مفاهیم

۲۷	۱. تعریف حقوق بشر دوسانه
۲۹	۲. ارتباط حقوق بشر دوسانه با حقوق بشر
۳۲	۳. تعریف جنگ
۳۵	۴. واژه‌های قرآنی مترادف جنگ
۳۶	۴-۱. حرب
۳۶	۴-۲. قتال
۳۷	۴-۳. سفک دم
۳۷	۴-۴. جهاد

فصل دوم: فلسفه و اهداف جنگ

۴۶	۱. فلسفهٔ جنگ از دیدگاه کلامی
۵۲	۲. عوامل پدیداری جنگ
۵۲	۲-۱. جنگ؛ پدیدهٔ طبیعی
۵۳	۲-۲. جنگ؛ هنر سیاست
۵۳	۲-۳. جنگ؛ پدیدهٔ اجتماعی
۵۴	۲-۴. جنگ از دیدگاه حقوق بین‌الملل
۵۵	۲-۵. جنگ از دیدگاه قرآن کریم

۳. اهداف جنگ در اسلام ۵۹
- ۳-۱. دفاع از دین ۶۲
- ۳-۲. مبارزه با ستمگری ۶۶
- ۳-۳. برجیدن فتنه ۶۷
۴. تجزیه و تحلیل نظامی جنگ ۷۱

فصل سوم: ضرورت و راهکارهای تضمین حقوق بشردوستانه

۱. ضرورت رعایت حقوق بشردوستانه ۷۷
- ۱-۱. تکلیف اخلاقی ۷۷
- ۱-۲. گزینه نظامی ۷۸
- ۱-۳. گزینه سیاسی ۷۹
- ۱-۴. تکلیف حقوقی ۸۰
۲. راهکارهای تضمین حقوق بشردوستانه ۸۲
- ۲-۱. آموزش همگانی ۸۳
- ۲-۲. اقدامات حقوقی ۸۵
- ۲-۳. سازکار سیاسی ۸۵
- ۲-۴. نظر کارشناسی ۸۵
- ۲-۵. اقدامات تنبیهی ۸۶
- ۲-۶. اقدامات جمعی دولت‌ها ۸۷

فصل چهارم: سیر تحول حقوق بشردوستانه

۱. حقوق بشردوستانه در دوران باستان ۸۹
۲. حقوق بشردوستانه در قرون وسطا ۹۳
۳. حقوق بشردوستانه در اسلام ۹۶
۴. حقوق بشردوستانه معاصر ۱۰۶
۵. معاهدات حقوق بشردوستانه ۱۱۴
- ۵-۱. معاهدات مربوط به حمایت از قربانیان جنگ ۱۱۶
- ۵-۲. معاهدات مربوط به محدودیت یا ممنوعیت انواع تسلیحات نظامی ۱۱۸

- ۵-۳. معاهدات مربوط به حفاظت از مکان‌های خاص..... ۱۱۸
- ۵-۴. معاهدات مربوط به صلاحیت بین‌المللی (رسیدگی به جرایم)..... ۱۱۹
۶. تأثیر حقوق بشردوستانه در روابط بین‌المللی..... ۱۲۲
۷. تأثیر حقوق بشردوستانه در سطح ملی..... ۱۲۳

بخش دوم: مبانی، منابع و اصول حقوق بشردوستانه

فصل نخست: مبانی حقوق بشردوستانه

۱. مبانی حقوق بشردوستانه در اسلام..... ۱۳۰
- ۱-۱. توحید (خدایمحوری)..... ۱۳۰
- ۱-۱-۱. احسان و ابستگی عمیق انسان به خدا..... ۱۳۲
- ۱-۱-۲. پذیرش حق خدا به منابۀ منشأ حقوق..... ۱۳۳
- ۱-۲. معاد (فرجام‌اوست)..... ۱۳۵
- ۱-۲-۱. جاودانگی انسان..... ۱۳۷
- ۱-۲-۲. مراقبت و سازندگی..... ۱۳۸
- ۱-۲-۳. آینده‌نگری..... ۱۳۹
- ۱-۳. حکمت بالغۀ الهی..... ۱۴۰
- ۱-۳-۱. تحقق کمال بیشتر..... ۱۴۱
- ۱-۳-۲. توجه به واقعیت‌ها..... ۱۴۲
- ۱-۴. حقیقت‌محوری..... ۱۴۲
- ۱-۴-۱. پذیرش حقایق عینی..... ۱۴۳
- ۱-۴-۲. امکان دستیابی به حقایق..... ۱۴۴
۲. مبانی حقوق بشردوستانه بین‌المللی..... ۱۴۵
- ۲-۱. اومانیزم (انسان‌محوری)..... ۱۴۵
- ۲-۲. خویش‌ن‌مالکی..... ۱۴۷
- ۲-۳. خردبستگی..... ۱۴۸
- ۲-۴. فردگرایی..... ۱۴۸

فصل دوم: منابع حقوق بشر دوستانه

۱۵۱	۱. منابع حقوق بشر دوستانه در اسلام
۱۵۲	۱-۱. قرآن کریم
۱۵۲	۱-۲. سنت
۱۵۳	۱-۳. عقل
۱۵۴	۱-۴. عرف
۱۵۴	۱-۵. اجماع
۱۵۵	۱-۶. معاهدات بین‌المللی
۱۵۶	۲. منابع حقوق بشر دوستانه بین‌المللی
۱۵۶	۲-۱. عرف بین‌المللی
۱۵۸	۲-۲. قراردادهای بین‌المللی
۱۶۰	۲-۳. اصول کلی حقوق

فصل سوم: اصول حقوق بشر دوستانه در اسلام

۱۶۲	۱. اصل کرامت
۱۶۷	۲. اصل دعوت
۱۷۳	۳. اصل عدالت
۱۷۷	۴. اصل احسان
۱۸۱	۵. اصل ممنوعیت شروع جنگ
۱۸۵	۶. اصل تمرکز
۱۸۷	۷. اصل تفکیک
۱۹۰	۸. اصل تحدید تسلیحات
۱۹۲	۹. اصل تناسب
۱۹۴	۱۰. اصل رفتار انسانی با دشمن
۱۹۹	۱۱. اصل ممنوعیت تجاوز
۲۰۲	۱۲. اصل ممنوعیت فساد و افساد
۲۰۶	۱۳. اصل تلازم حق و تکلیف
۲۰۹	۱۴. اصل وفای به عهد یا احترام به پیمان

بخش سوم: مصداق حقوق بشر دوستانه

فصل نخست: غیر نظامیان

۱. حمایت از غیر نظامیان در جنگ‌های مسلحانه از دیدگاه اسلام ۲۱۵
- ۱-۱. مستندات قرآنی و تفسیری حمایت از غیر نظامیان ۲۱۶
- ۱-۲. مستندات روایی حمایت از غیر نظامیان ۲۲۰
- ۱-۲-۱. روایات عام ۲۲۰
- ۱-۲-۲. روایات خاص ۲۲۲
- ۱-۳. مستندات فقهی حمایت از غیر نظامیان ۲۲۴
- ۱-۳-۱. رویکرد حمایت مطلق از غیر نظامیان ۲۲۴
- ۱-۳-۲. رویکرد حمایت مشروط از غیر نظامیان ۲۲۸
۲. حمایت از غیر نظامیان در حقوق بین‌الملل ۲۲۹
- ۲-۱. اندیشه آگوستین لیبیر ۲۳۰
- ۲-۲. کد لیبیر ۲۳۱
- ۲-۳. کنوانسیون‌های ژنو ۲۳۱
- ۲-۴. پروتکل اول الحاقی ۲۳۵
- ۲-۵. اسناد بین‌المللی حمایت از کودکان ۲۴۰

فصل دوم: اموال

۱. حمایت از اموال در جنگ‌های مسلحانه از دیدگاه اسلام ۲۴۸
- ۱-۱. مستندات قرآنی و تفسیری ۲۴۸
- ۱-۲. مستندات روایی ۲۵۱
- ۱-۲-۱. روایات ناظر به منع از بین بردن اموال ۲۵۲
- ۱-۲-۲. روایات ناظر به منع اسراف ۲۵۴
- ۱-۳. مستندات فقهی ۲۵۶
- ۱-۳-۱. ضرورت نظامی ۲۵۶
- ۱-۳-۲. عدم ضرورت نظامی ۲۵۹
- ۱-۳-۳. غنیمت ۲۶۰
۲. حمایت از اموال در اسناد بین‌الملل ۲۶۱

- ۲۶۳..... ۲-۱. کنوانسیون چهارم ژنو
 ۲۶۳..... ۲-۲. پروتکل اول الحاقی
 ۲۶۵..... ۲-۳. اساسنامهٔ دیوان کیفری بین‌المللی

فصل سوم: مکان‌های خاص

۱. حمایت از مکان‌های عبادی و فرهنگی در اسلام ۲۶۸
- ۱-۱. مستندات قرآنی ۲۶۹
- ۱-۱-۱. لزوم حمایت از مکان‌های عبادی و فرهنگی ۲۷۰
- ۱-۱-۲. مسجد الحرام؛ قلب حرم ۲۷۲
- ۱-۱-۳. کیفر توهین و تخریب مکان‌های عبادی و فرهنگی ۲۷۴
- ۱-۱-۴. المراسم صوتی مکان‌های عبادی و فرهنگی ۲۷۵
- ۱-۱-۵. جرایم عدم معرفت برخی مکان‌های عبادی ۲۷۸
- ۱-۲. مستندات روایی در سیره ۲۸۰
- ۱-۲-۱. روایات جهادی ۲۸۰
- ۱-۲-۲. سیره ۲۸۱
- ۱-۳. حمایت از مکان‌های عبادی از دیدگاه فقهی ۲۸۳
- ۱-۳-۱. بلاد احدائی ۲۸۴
- ۱-۳-۲. اراضی مفتوح‌العنوه ۲۸۵
- ۱-۳-۳. اراضی صلح ۲۸۶
۲. حمایت از مکان‌های عبادی و فرهنگی در اسناد بین‌الملل ۲۸۸
- ۲-۱. کنوانسیون‌های لاهه ۲۸۹
- ۲-۲. پروتکل‌های الحاقی ژنو ۲۹۰
۳. حمایت از مکان‌های درمانی در اسلام ۲۹۳
- ۳-۱. منع اتلاف اموال غیرنظامی ۲۹۴
- ۳-۲. ضرورت درمان بیماران و زخمیان در منطقهٔ جنگی ۲۹۶
۴. حمایت از مکان‌های درمانی در اسناد بین‌الملل ۲۹۹
- ۴-۱. کنوانسیون چهارم ژنو راجع به افراد غیرنظامی ۲۹۹
- ۴-۲. پروتکل اول الحاقی ۳۰۰

فصل چهارم: محیط زیست

۱. تعریف محیط زیست ۳۰۴
۲. تعریف آلودگی محیط زیست ۳۰۷
۳. جایگاه محیط زیست در اسلام ۳۱۱
۴. عناصر محیط زیست ۳۱۶
- ۴-۱. آب ۳۱۷
- ۴-۲. خاک ۳۲۰
- ۴-۳. هوا ۳۲۳
- ۴-۴. جنگل ها ۳۲۷
۵. حمایت از محیط زیست در اسلام ۳۳۰
- ۵-۱. مستندات قرآنی حمایت از محیط زیست ۳۳۱
- ۵-۲. مستندات روایی حمایت از محیط زیست ۳۳۵
- ۵-۳. مستندات فقهی حمایت از محیط زیست ۳۳۷
۶. اقدامات بین المللی حمایت از محیط زیست ۳۳۸
- ۶-۱. اتحادیه بین المللی حفاظت از طبیعت و منابع طبیعی ۳۴۰
- ۶-۲. بیانیه کنفرانس سازمان ملل متحد درباره انسان و محیط زیست ۳۴۱
- ۶-۳. کنوانسیون تجارت بین المللی انواع جانوران و گیاهان وحشی در معرض خطر انقراض ۳۴۲
- ۶-۴. برنامه محیط زیست ملل متحد ۳۴۳
- ۶-۵. کنوانسیون تنوع زیستی ۳۴۳
- ۶-۶. کنوانسیون سازمان ملل متحد در مورد تغییرات اقلیمی ۳۴۴
- ۶-۷. پروتکل اول الحاقی ۳۴۴

بخش چهارم: اسیران جنگی

فصل نخست: مفهوم اسیر و پیشینه اسارت

۱. مفهوم اسیر جنگی ۳۴۹
۲. پیشینه اسارت ۳۵۲

فصل دوم: احکام اسیران جنگی در اسلام

۱. آزادی بدون قیدیه ۳۶۳
۲. آزادی با فدیة ۳۶۳
۳. برده ساختن اسیران ۳۶۴
۴. کشتن اسیران ۳۶۷
۵. حکم جنایت کاران جنگی ۳۶۸

فصل سوم: شیوه رفتار با اسیران جنگی در اسلام

۱. رفتار با اسیران جنگی از دیدگاه قرآن کریم ۳۷۲
۲. رفتار با اسیران جنگی از دیدگاه سنت ۳۷۴
۳. رفتار با اسیران جنگی در تاریخ اسلام ۳۷۵
- ۱-۳. سریة عبدالله بن جحش ۳۷۵
- ۲-۳. جنگ بدر ۳۷۶
- ۳-۳. داستان سهیل بن عمرو ۳۷۷
- ۴-۳. جنگ حنین ۳۷۸
- ۵-۳. ماجرای حدیبیه ۳۷۸
- ۶-۳. فتح مکه ۳۷۸
- ۶-۳. آزادی ثمامه ۳۷۹
۴. شیوة نگه داری اسیران جنگی ۳۸۲

فصل چهارم: وضعیت اسیران جنگی در حقوق بین الملل

۱. حمایت کلی از اسیران جنگی ۳۸۴
۲. نحوه رفتار با اسیران جنگی ۳۸۵
۳. مقررات مالی مربوط به اسیران جنگی ۳۸۵
۴. ارتباط اسیران با جهان خارج ۳۸۶
۵. تنبیهات جزایی و انتظامی ۳۸۷
- ۱-۵. مجازات های انتظامی ۳۸۷
- ۲-۵. محاکمة قضایی ۳۸۸
- جمع بندی ۳۹۱

۳۹۷.....	کتابنامه
۳۹۷.....	الف) فارسی
۴۰۶.....	ب) عربی
۴۱۷.....	ج) لاتین
۴۲۱.....	نمایها

www.ketab.ir

مقدمه معاونت پژوهش

حقیقت اصیل‌ترین، جاودانه‌ترین و زیباترین راز هستی و نیاز آدمی است که سلسله مؤمنان و عالمان صادق چه جان‌ها که در راه آن نباخته، و جاهلان و باطل‌پرستان چه ترطنه‌ها و ترفندها که برای محو و مسخ آن نساخته‌اند. چه تلخ‌واقعیتی است مظلومیت حقیقت و چه شیرین‌حقیقتی است این واقعیت که در مصاف همیشگی حق و باطل، حق سر بلند و سرفراز است و باطل ازین رفتنی و نگونسار. این والا و بالانشینی حقیقت، گاستار سرشت حق، وام‌دار کوشش‌های خالصانه و پایان‌ناپذیر حقیقت‌جویانی است که در عرصه نظر و عمل کمر همت محکم بسته و از دام و دانه دنیا رسته‌اند، و در این میان نقش و تأثیر ادیان و پیامبران الهی، و به‌ویژه اسلام و پیامبر اکرم ﷺ و جانشینان رحمت و گرامی او ﷺ، برجسته‌ترین است. دانشمندان نام‌آور شیعه رسالت خطیر و بی‌ظن خویش را بهره‌گیری از عقل و نقل و غوص در دریای معارف قرآن و برگرفتن نور هدایت حقیقت از سیره آن پیشوایان و عرضه آن به عالم بشری و دفاع جانانه در برابر هجوم ظلمت‌پرستان حقیقت‌گریز دانسته و در این راه دیده‌ها سوده و جان‌ها فرسوده‌اند. اکنون در عصر بحران معنویت که دشمنان حقیقت و آدمیت هر لحظه با تولید و انتشار فزون از شمار آثار نوشتاری و دیداری و به‌کارگیری انواع ابزارهای پیشرفته سخت‌افزاری و نرم‌افزاری در عرصه‌های گوناگون برای سیطره بر جهان می‌کوشند، رسالت حقیقت‌خواهان و اندیشمندان حوزوی و دانشگاهی، به‌ویژه عالمان دین، بس عظیم‌تر و سخت‌دشواری‌تر است.

در جهان تشیع، پژوهشگران حوزوی در علوم فلسفی و کلامی، تفسیری و حدیثی، فقهی و اصولی و نظایر آن کارنامه درخشانی دارند، و تأملات ایشان بر تارک پژوهش‌های اسلامی می‌درخشد. در زمینه علوم طبیعی و تجربی و فناوری‌های جدید نیز پژوهشگران ما تلاش‌هایی چشمگیر کرده، گام‌هایی نویدبخش برداشته و به جایگاه درخور خویش در جهان نزدیک شده‌اند، و می‌کوشند تا با فعالیت‌های روزافزونشان مقام شایسته خویش را در صحنه علمی بین‌المللی بریابند. ولی در قلمرو پژوهش‌های علوم اجتماعی و انسانی تلاش‌های دانشمندان این مرز و بوم آن‌گونه که شایسته نظام اسلامی است به بار ننشسته و آنان گاه به ترجمه و اقتباس نظریات دیگران بسنده کرده‌اند. در این زمینه کمتر می‌توان ردپای ابتکارات و به‌ویژه خلاقیت‌های برخاسته از مبانی اسلامی را یافت و تا رسیدن به منزلت مطلوب راهی فزاینده و برجسته در پیش است. از این‌رو، افزون بر استنباط، استخراج، تفسیر و تبیین آموزه‌های دینی و سازمان‌دهی معارف اسلامی، کاوش در مسائل علوم انسانی و اجتماعی از جمله راه اسلامی و تبیین آنها از مهم‌ترین اهداف و اولویت‌های مؤسسات علمی به‌ویژه مراکز پژوهشی حوزه‌های علمیه است.

مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی علیه السلام در پرتو تأییدات رهبر کبیر انقلاب اسلامی و حمایت‌های بی‌دریغ خلف صالح وی، حضرت آیت‌الله خامنه‌ای «مد ظله العالی» از آغاز تأسیس براساس سیاست‌ها و اهداف ترسیم‌شده از سوی حضرت آیت‌الله محمدتقی مصباح یزدی «دامت برکاته» به امر پژوهش‌های علمی و دینی اهتمام داشته و در مسیر برآوردن نیازهای فکری و دینی جامعه، به پژوهش‌های بنیادی، راهبردی و کاربردی پرداخته است. معاونت پژوهش مؤسسه برای تحقق

این مهم، افزون بر برنامه‌ریزی و هدایت دانش‌پژوهان و پژوهشگران، در زمینه نشر آثار محققان نیز کوشیده و بحمدالله تاکنون آثار ارزنده‌ای را در حد توان خود به جامعه اسلامی تقدیم کرده است.

کتاب پیش روی، پژوهشی است در قلمرو حقوق بشردوستانه که با تلاش پژوهشگر ارجمند حجت‌الاسلام والمسلمین دکتر عبدالحکیم سلیمی نگارش یافته است. کاتب اصلی نویسنده ارائه دیدگاه اسلام در زمینه حقوق بشردوستانه با نگاه گذرا به سناده بین‌المللی برای دانش‌پژوهان حقوق است.

معاونت پژوهش را مؤلف محترم و آقای دکتر عباسعلی کدخدایی که با نظارت سودمندان، بر انتقال و بنای اثر افزوده‌اند، صمیمانه سپاسگزاری می‌کند و توفیق روزافزون ایشان را در جلد بعدی مناسبتاً خواستار است.

معاونت پژوهش

مؤسس آموزش و پژوهشی امام خمینی

WWW.KETABOON.COM